

թ. Խ. — Լըսեցի. Հէմ միաք ունին էղեր տալու: Անշեկը գըմինի բան մին է. քարին վրայ կօխէ՝ քարը կու պառուի. աշխի աչքն ալ չի է քի մի. Աննէն կեսրոն ալ աննէն հարս մի պէսք է ուր իրարու տան ու առնին:

Հ. Խ. — Տեսեր իմ, գիտիմ թը ինչ սեւ կառու է: Տարի մի հարմութիւն ուր անէ Նը ճակախն տէրին ափ ճամփի. Հըլա անկի ետեւ կրայ նը կեսուրը թող ըսէ թը աշեցտ վրայ ուկը (յանք) կայ, տես թը ինտոր բրդերը տի անկութիւն:

Թ. Խ. — Մէջ մի ուր ան շիլ աչուին խողոքէ նը կեսրու սիրուը փողը ա'ինի (Երկու տիկինները կը ծիծաղին): Հէ տի կրնայ հարսին շատ առայ բանեցներ ըմա, ըսածիս պէս, մըրը միու ա'ռուտ սէտիիի:

Հ. Խ. — Ինչո՞ւ ելար, թագու խաթուն. պոհ մին ալ նստէ խաթեռա հըմար:

Թ. Խ. — Ձէ, չիմ կրար:

Հ. Խ. — Էձէլէ արեր. գիտես թը կրակի վրայ էիր նստեր:

Թ. Խ. — Ես ալ կ'ուզիմ ուր նստիմ ըմա շիմ կրար. Հազար բան կայ անելու. գալ շարմու նշանառու տի գան. անկի ետեւ ալ ձիչդին երերը տ'ինինք:

Հ. Խ. — Քանի՞ խամթ ճիչէղ ափ տաք:

Թ. Խ. — Հինկ խամթ. — Սամնլու Էնթէրի մի, չէթէրի ֆիստան մի, կիւլմէզ ֆիստան մի, հինկ կոմիկ քոռոք, հինկ պյոոլ քոռոք, լաժօտու շալ մի, ճառ շալ մի...: Ֆէրէնէն ու ծյալը բաները Ստրմզուն հետը տի մերե, մէկաներն ալ հոս ա'անենք: — Սնաս բարձլ, չաճի շատ...: Հետս կու գամ. քեզի շատ շէքեր կու տամ մերը կու գաս նը:

Հ. Տաս. — Տու գամ, մամաս ալ գայ նը առ. գամ: (Երկու տիկինները կը ծիծաղին):

Թ. Խ. — Կու գամ, չի կրար ըսեր, արհա թէրսազ կու խորթէ:

Հ. Խ. — Ծնահւորել ուր գամ մը հետս տի բերիմ, խելքը կենայ նը:

Թ. Խ. — Սնաք բարօվ, Հոնիսումա խաթուն:

Հ. Խ. — Բարով եկիր:

(Հարանակին)

Մ. Ս. ԳԱՐԻՒՂՅԱՆ

ՍՈՒՐԵՐՈՒՆԵԿՈՒՆ ՀԵՏԱԶՈՑՈՒԹԻՒՆ

(Հարանակին-Ական)

36

1. Հայ. Ի՞՞ ունչք, հն հնդեւր. *iun-č-thois-էն բացատրուելու է ըստ իս առ հնդեւր. արմ.-ը *lām- սինան ըլլալու, որմէ ն-ով *lām-ն (նիստուն էր ն-ն, հմտուն). հեկու. talū, *liquidus* եւային, ա. Lidén IF 19, 348—358): յանն էր յուն. թէ: *grīns, թինօս = *srēndis *eħħr̥t, ի նիշանակութիւն ալ առ (*sero, *serēi) *srē հնուել (fliessen), (Prellwitz 274):

2. Հայ. Հուն. (-ն, -սուն, ման) = հնդեւր. *sē-miŋ-էն է առ. *sē արկանել, սերմանելու ձևապէս = լատ. sē-men (-minis) *սերմին (Walde 561) ա. Spr. Abh. 2, 163 (համ. 43): ինչպէս սե-մի մէջ բ-ին ետեւ, էն-մ ալ մով մացած է *միւն-ը-ի սե-մի բառին բառին առան տակ մէջ *քե-մոյ-նէն (Bugge KZ. 32) առ ուղիս մ-ն ի միջ ճայրա-ւորց ու եղաւ հայ-ի մէջ:

3. Հայ. Պայ-նէն (լ-ն արմ.) հնդեւր. dlyoz-iyos-qā-էն է առ. *dhei* (*dliē, dhei, dhi) *դիշերն ա. + Hübschmann, Arm. Gr. 1, 437. Հայ. Ե-ն միջաւորութեամբ է նաև հայ. ուրբան-նէն = հնդեւր, *ցին-ու-իցո-գ- առ. հնկուրան (robū) ծառաց, նրգ. Arbeit, գութ. սրահն աշխատաթիւն († Hübschmann 423).

Յուն. Ֆէնօս «Հօրեղաց», (oncle), թէտա մըր ՓՄՅ (tante), ալ ըստ Prellwitz-ի 118 *dhey արմ.-ի պատկանող են (իսու. չիո, zia-ն յուն. Ֆէնօս (-իսո) Ֆէնօս (իսո-ն-էն փոխ առն. են):

Տրան. -հայ. Կունեսուր հայպար (հովան-է), յօդուու մարկհւր (նուուու) եւ եւելու արքա (-ին-է): Ե. Տրան. -հայ. բառեր եւ նաև xalb (-ին-է) «սուս», ա. (ար.) kalb «սուս»-էն հայ. ընիւր (շրինդ) «քեղցիկն ալ ա. (արաբ.) լին «ասրա-տարու-էն է հայ. Ընդէք բառն ձեւական եւ նշանական ազգ-եամբ ալ:

4. Հայ. Իւն-է վորթիկ տեղին, = *տեղի+ սիւնազանուն է (հնդեւր. -նէ), իսկ սեղի-էն հնդուու, գիտակի, ունիս = հնդեւր. *(se)destiyo-էն է նոյնան հնդեւր կով, ուրեմն սեղի-էն դոյ. եւ սեղի-ած. թէ թարբեր նշանակութիւններ, թէ իրամ անորբեր ծագուած ունիս:

5. Հայ. Հուն (չն) հնդեւր. կիսոն, կիսոննէն է առ հեջու սայմանւ, ըստ Person-ի BB. 19, 282 եւ որիշենու (գ. -ի Hirt, Ablaut), որ բացատրութիւն ինծ համար ալ հաւասական է: Osthoff-ի կարծէքն, որ նորս մէջ (p) կն-ն դեր անուած Վիեհ սեւ անուած Վիեհ (Etym. Par. 229 հնաեւ): Կը տեսնէ առ. *pēku «Vieh», նշանակութեան վրայ գուար հաւենակի է, «չն» անունն ըստ Hirt-ի հնագոյն ըլլարդ, ա. Walde 91. Ել. սեռ. հորմի յուն. խոնչ, սկը. չնաս = հնդեւր. *կոսն-էր, իսկ սկը. չնաս, *կութ-ն-ի-ս հնդեւր. նիմեւին կը համապատասխանէ:

6. Այս հետո արմ.-ի *կից ձեւն են նաեւ
հայ. շաբաթ = կից-րդից եւ հայ. լինում + =
*կից-րդիոն ձեւեւը հնդեւը. նիսկուի, գուցէ
ւու-ի ալ *լու-ու-ի տեղ աննանութեամբ,
(ու-ու-ի պէս կրկնարմ.) *կազ- նիժեւն:

37.

1. Ինչպէս գիտենք, հնդեւը. **մեցա “մծ”
երկու վասկիայ գծուար արմ. էր, որմէ առաջին
պյանկերպութեամբ *մեց-եւ երկու պյանկերպ-եամբ
*ոյն ապաստելու էր, իսկ վերջն ձեւն գիտին
հնդեւ ըլլալով, նորս տեղ. ալ *մեց մատած
է եւ իր հանուած ձեւ *մեց-ն ալ, հման. յուն.
մըցա “մծ” Յուն.-ի մշշ երկու տեսակ *մշշ
կարենի է *մեց եւ *մեց-էն եւ այսպէս հայ.-ի
մշշ ալ մժ մեց-էն էր, մժա- *մեցինի, իսկ
եղ. սեւ. մժ մեց-էն-էն բացառութեաւ է
ըստ ին, ուր ձի-էն հոս-էն եղաւ շեշտին առջեւ: Այս
է խառնուած ի- արմ.-երկուն ծաղութեաւ ըստ ին:

Հայ. իով (եզ. սեւ. իշ-)-ի վրայ ըստա
եմ արդէն, որ հնդեւը. *ց՛օւ-էն կամ միան ՞ց՛օւ-
էն եղաւ իշ. իր արտասանուն, ունուն եղ. սեւ.
հովուր *ց՛օւ-էն-էն եւ ոչ *ց՛օւ-էն եղաւ հայ.
կովու, կրկնութեամբ արմատավերջ լին ճայնա-
ւորական ուսով, հման. նաև հայ. սեւ., եղ.
սեւ. արեւուն, ծով (ծովու), այնպէս, որ բարին
վերջ եւ եղ. սեւ.-ի սո-ին առթեւն ալ և
մատած է հայ.-ի մշշ: Այսպէս հասկնարի է
հայ. գով ալ, հման. գով-սունտ, իսկ գով-ի
մշշ ալ մատած է վ-ն, գով-ի բառին վերջ
գունուու լ-ին ազդ-են տակ (իշ-էն գով ոյ-
էն լինած բայ է):

3. Ինչ է հիմայ. որենի՞ն եւ Արէէ քա-
ղաք. Հոս գն ուրիշ վանկեայ. ա-էն ծաղած է
*րէ-Ա(Ա)-էն ապաստարաբար բատամյան մը ունե-
ցած է վերջ ողոն, հման. լատ. եզ. հայ.

ողում = սկր. ննան յուն. նդա Կամա, հնդեւը.
ող-ու (Walde 406): Հայ. նո- իր ի- արմ.
նորագոյն է, մժ ած.-ի ազդեցութիւն ցոյց տալով,
(մժ նու, մժ նու, մժ նու):

5. Հայ. վեր. (վրաց) հնդեւը. քի- վրայ ո-
ւն հայ. եւ-ի մաս յուսած եկող. ո-ւ պյանկեր-
պութեամբ ըւ-երթալ.-ով *շրի-ըւ-ր-էն Կ-ը-ր-
եղաւ “մարմնոյ վրայ գնացող. նախանշանակու-
թեամբ:

6. Meillet ուզեց հեկու. սուլատ “վրել”,
*սուլ- հայ. յուլութէ պյանկեմ” ի հետ համե-
մատել, բայց յուլութէ հայ. յ-ի նախդիր,
ուլութէ արկանեմ բառերէն ու մ’է, ինչպէս
ընդհանուր ծանօթ է, ուրեմն նորս մշշ գտնաւող
ուղ. մասն ուղ ըլլալով, չկրնայ մի եւ նոյն ժա-
մանակ պատ. *սուլ “վրել”, ի հետ ալ կապուիլ:

38.

1. Հայ. հոռ (հով) “ծանծաղ տեղի անցից
դեայու. = հնդեւը. *pontis, *rente “գուլ, եր-
թալ,” ի պատկանող բառն է (ա. † Hübschmann,
Arm. Stud. 1, 39, Arm. Gr. 1, 468, Walde 479) եւ ի- արմ.-ն է լատ. rōns, pontis եւայլնի
պէս, հման. գեւ յուն. ուուն ծագվ. իրը
(*շրային) նամբայ եւայլն:

Կոյն արմ.-ն է նաեւ ըստ ի- հոռմ =
*pontis, ուր ի մըլի բաղաձայներուն հյանալով,
ուս-էն ս եղաւ:

2. Հայ. կի-ու, Նորիմի մշշ գանսուող sed-
*սասիլ. արմ.-ը ներկայ է նաեւ երեւ, ուչչ
բառն մէջ *sedes-liyos-էն (Spr. Abb. Հատ. 2,
Անդամի Pedersen KZ. 39), և հեծալիր ալ
բառ Buggeի (KZ. 32 և Pedersenի KZ. 39)
*seids-էն է, որովհետեւ հեծանելով ճան վայ
կը նստին, ինչպէս կամ բառով ալ ճա-
ստապահութեամբ ալ նստելու հարմար է: Անկէ
ունի յուն. ծծն անձնութիւն բիեն անձնէր:

3. Հայ. ա. սէլի-մուկ ա. իէն գու-ըստ, իստ
ուուծու-ի նամն իմաստունի առաջին մար *սէլի-
էն եկած ըլլալով, որ հնդեւը. նկացօ էր առ
*կէ պատկիլ, *շիշերային, նախանշանակու-
թեամբ, իսկ ուրիշ բացարութիւն ալ կարենի է,
ի- նկամ առանելու հայ սէլ (է) “մորթ, բառ-
հման. մաս. ալ եօրցը սէլկեմաւկ բառի բառ
ալ, սէլ-ը մաս. ծօր նշանակելով կարենի է, որ
ոյ հայ. սէլ, դրա. *սէլի, ալ *կէցա-էն է *մար-
մայ վրայ պատկող, նիշնանակութեամբ:

4. Հայ. սէլ հնդեւը. (Ա)-կէ օսուր ըբալ-
ն ի կը պատկանի, իրեն հոտէն անուանեալ, *կօ-
խանականին ին բնդաբակութեամբ: Խշանակու-
թեամ լիու հման. լատ. սկզ սէլի փոխ, առն.
չկից կամ չկիցա-էն առ ուռնօն “հոտ”
սուր հոտէն այս բանչարի ըստ Walde-ի սու-
ստաւ. բառ. 113, իսկ կարելի է ուրիշ բա-
ցարութիւն ալ *կօցու-էն առ *կէսօ այսոնու-
նոյն պէս ին բնդաբակութեամբ:

5. Հայ. սուր (-ոց) “յոյժ բազւէմ, շատո-
ւու սառ. հնդեւը. ցրո եւ *ձձէ(է) “սալ-ն-էն
բարդուած է *սառ նորու տուեալու “սուաւեկալ-
ն նիշնանակութեամբ:

6. Հայ. ժոր (շոր) “բարձր վէլմ”, հնդեւը.
*շիշերիս-էն ի ըստ ին (*խուտ ձեւեւն տանց մի-
շանութեան) առ արմ. *ցիհէ/ցիթ “շատարկ
ըլլալ, ժայրից մաս գանսուող դատարկութեանէն-
տ. Walde 286 հօժ (-օրէ) բառին տակ Կոյն է
նաեւ գառ ժառնանդիք մշշ անչ (անսնի)-ով,
յուրանդանիւն անշնութեամբ դատարկութեան նշա-
նակելով սկզբնաբար:

39.

1. Ինչպէս յուրանդ-ը յուրա-մ սանիմ, կապայ,
ըմբռնեմ, ին է իսուսու (-ոց) սերիիր, ալ *կա-
լուած նիշնանակութեամբ լատ. habeo (habere)
“ունիլ” ըմբռնել, եւայլնի հետ (Walde 219)
կազ անի հնդեւը. *ցիհէ(է) “բանել-ն-էն (ա-

2. ζωγ. -πρεπο-ιαγ-ηθή *πρεπ-εν δύναται τρ. argo
υο-εν ή ωρητηληταδ λγμ. ημιωνησωνατιθετωνει
 αγαγουσι οιφι και ινγρα αρθ. ζωγ. -πρεπ-ελ. αρητηλητηλ.
 μερη πανηνονη *πρεπ-η δεν *arg-η^ηγητηλ. αρη-
 τηλητηλ.-εν (ωστ arceo γνη. ἀρχέων θεαγγί^η
 Walde 41). Αθηγ-η μερη *arg-υο-εν ηηται επων
 μη *arq-υο > arukuo, *πρεπ-

3. **ლ.** Pedersen-ի KZ 38, 311 հետեւ.
Ներ հեկո. յայն “Հարաւ, եւ յուն անդի՞ “պայս
ծառառթիւն” մի եւ նոյն արման էն են նեթի յուն
անդի՞ն *ազգ Հնդկեր. ձեւէն է, հայ առ-է-
ալ առաջինով Հնդկեր. *չաց > *նոց քե կ
ներկայացնէ Հարաւային (անաստոն), նիսճանան
կոթեամբ:

5. ζωή. σωτήρ (σωτήρ) ζεύκτηρος. *madēn
ηρ. οὐκα. *madēnos-ή ζωμαριαστικώντερημη, ζω-
μαριαστικός ε ζωρια ζευτικών των. μανδό (-ere)
“διαβάλει” *madēnēgōt-έν, ζεύκτηρος. Walde 364
ζωή. άπειρος *mad-έν αποτελεί η θερινή φύρωση
ζωηροποιηθείσαν ζωγράφων *ματ “διαβάλει”, (ματέν-
μασσόμαται “διαβάλει” μαστότικω μηνήρη μάστο-
“εργάσια”), έτειαγγή-μέρη.

“Նշանակութեան վեց գիտնալու է, որ կերպ
կուրը ծամելու համար մատով բերանը դալով
և առան ալ “*ծամող”, նիսշանակութենէն իրե
անոնին ստազած է:

6. Λωγ. ὑψ. (λύρ.), μητικὲς τυθωνᾶς, Σύρεται
 *πλεῖος ὑψ.-έν ει πα. *πελεῖ "ὑπετελ.", (π. η. 1
 Walde 474), πρετ. γυνά. πολύς *παλύς "ρυπανός"
 Συνάστεται. *πλεῖος-έν εικόνις επιταφίος, Λωγ.-ει οὐκέτι
 ιδεῖς διεβίης ἡμίεις έρη, ήρη παν-αργίς: Λωγ., εἰτε
 "ρωποὶ οὐρανοὶ περιθεραπεῖοι ανθρώποι" *ροδον-έν θεια ρωπή
 ιπρακόη έρη πα. **πελεῖς "ὑπετελ.", Ηδίστ. Συνάστεται
 πλούτος "χωραποτόθετος", *plou-tos-έν:

Ուրիշ բացառութիւն յուրաքանչ առօսած
Holger Pedersen KZ. 39, 371 * կազմ-էն ա-
կազմ "Kreislauf" որ կարծեցի յաստիք ըրա-
սաւել Evald Lidén Arm. Stud. Էջ 76, համ 53
տակ, ուրիշ բառի ստորագրանքն թիւն տառա-
կան է:

40

1. *Σωγ.* ὁπ^τ (—*ωρμ*). *Luft (*m.* Λύνη), *καὶ*
“*ζηλοφ*” *ζηλοφερ*. *autos ἐρ *ων* *γανέν*, αὐτ-μήγ
αὐτ-μήγ “*γανέν*” *ζηλοφ*. αἴτιμ “*ζηλοφερ*”, αἴτηρ “*ορφ*
(Luft) (*ωνων*); αὐρα “*ζηλοφ*” *γανέν*” *νηνγ** *αυτ-ωρμ*.
τζ, *ζηγ*, ὁπ^τ *γανέν*, αὐτ-μήγ, αὐτ-μήγ *β*
δέρ *ζηλοφωρδακτοθεωμρ* *ωλ*.

Հայ. ող աղ լսան իս *aus-l-ձեւէն և աղ յուն. աղլի *aus-lā-էն (Prellwitz 39), երկուքն աղ օհ ց կոսմով:

ալ աշխարհի մը կապեցվուի:
2. Խնամքի հայ. գույքը, սպասեմ, ուրիշ բառ
իւ (ար. վերջ համար 24, 1, տարի 1908, էջ 152)
մի եւ այս արմ.-էն են, նյութավու կը կապեց
հայ. Անձամաս, զնուածն ալ սպասեմէն եւ գույք
(Քառ.)-ի համար, վերջինը՝ քիջնո՞յն-էն, երբ բար-
ուսթիթ է եղաւ հեկուրութ մասն:

3. Հայ. սեառ եւ սկր. զյանձ, ավ. սյարա
(յատուկ անուանց մէջ), պհլ. siyāk ըստ իւ *keγy

"պառկիլու" կը պատկանին (հմտն. յուն. քերտ
եւ պյկ), սկր. ըլյա՞՞ էկէլ-էն, իսկ առօս Քէվայ-
ձեւէն արեւու ինաւուն (պառկիլէն) առնաւու
անունը (Պառ-գան ձեւացոցին ձեւացոցինէ), հմտն.
Նշանակութեան վրայ մաճ. յէկ-էն "սկր. գու-
ցէ նշանակու առ. յէկ-ընկ" "պառկիլու", որին նաև
ուրիշ տեսակնեւէ, մաճ. յէկ-մը "այտումն":

41.

1. Σαρ. τοντ (τοντον) ευαν ήν φωι. carros
ευανθησαντεωτ carros curruca, Σερ. φησι. car-
 ευαν. currus (ιν. + ή) Hübschmann Arm. Gr. 1
 458. Σαρ. 2000 -ή ήτων Σανδεσαντονεωτες ετ-
 αρηγέκουτει αν απειδην τοντ ήτει μη Σανδεσαν-
 έρ ήν Σαρ. ευαντ φωτησαντεωτεντεν φοιν απ-

Համեմատելի է հայ. *կոստ = հնդեւր
ցցՏԱ յուն. յերթօն ստպկահրատաւած, հրատա-
վահան, փ հետ ՍԱյուպէս հայ. խոր Նոյնակէ
հրատաւած էր Հին ասեեր, հնապէս քառամբ-ը որու-
վայ ա լեռ ՀՈՒՐ, 4 (աստիք 1908 թէ 16՝ պատ-
շառապահ հետ մի եւ նոյն արմ.էն և ըստ ի
կառապահ հետ մի եւ նոյն արմ.էն և ըստ ի

(ուրիշ կերպով Pedersen KZ. 38) ա. արժմ.-ի

քրոյ Lidén, Arm. Stud. էջ 51—52, հման. մասնաւոնդ կիւմբ. ցցրու “ածել”, տեկել, եւ հայ. ած+:

3. Նայն արմ.-էն իրեն բացատրութիւնը կը գտնէ հայ. ձռու (ուարմ.) “թիւր, աւ = *ցօրտօ, հման. նշանակութեան վրայ. հանգլ. cerran „to turn“ (drehen):

4. Հայ. ծայէկ ածէմ-ի հետ կապուելու է բառ իս (հման. ած+), արմ.-ի չ այլպէկբազութեանը չ ընդպարհակութեամբ *ցօրտէն:

5. Հայ. միւ-որդ *կը-հաս-ը-էն է, բարդութիւնը միւ եւ հաս(-էն) բառերուն, հման. նշանակութեան վրայ լսու. in-set-um, որմէ գ. Insetet “միւառք, առ սեօ “կորեմ”:

6. Հայ. հոյնէն *օ-րուցած-էն է. բառ իս, հման. լսու. op-ācūs „schattig“ ըստ Walde-ի 431 սկզբաբար „entgegengesetzt, der Sonne abgewendet“, որ յատիպէս օր դն աւ նշանակութիւն է եւ այսպէս հոյնէն ձեւին վրայ աւ հասկուլում է:

(Հայութակէիւմ):

ՀՈՒԿԱԾ ԱՌԴՐՈՒՊԱՆԵՐՆ

ԱՆԱՍՐԱԿԱՆ ՄԸ ՀԱՅ ԻՐԱՒԱՆԾ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆ
ՎՐԱՑ ԵՐ ԿՈՐՄՏԻՆՈՐ ԿՐԿԱՆՈՒԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Հայութակէիւմ-էն-էն)

Յ.

Ցայս վայր մեր հետազոտութիւնը հայ իրաւանց պատմութեան շուրջը յատկապէս երկու իրաւանց մատեան յերեւան հանեցին, Միփթար Գօշի եւ Միւառայ. կը մնայ այժմ ի մասց նկատել իրաբանչերն առանձին առանձին:

Բ. Հայոց ուժոյն իրաւանց Մ-ուեան. Միւն նույ իստ Մէն Հայութակէն Դաստիառակիւլ+
Միւնոյ իստ կիւլիւն Օթիւնիւց (p. 56—99).
Տեմնելք նախ

1. ՄԻՒԹԱՐԱԾ ԴԱՏԱԱՏԱՆԱԳԻՐՔԸ:

Ա. Զեւսիւտ: Բաստամանց իւր ընդարձակ Յառաջապահն մէջ նուիրած է առանձին բառ-մէն մը Միփթարայ Դաստիառակիւլը ծանօթ ձեռագիւներուն (էջ 109—114). օգտուելով այս տեղեկութիւններն նաեւ Աւասցապետն կարստ (p. 56—58) Խօսած է այս մասին համաս գլխավ. մը: Այս նկատմամբ հայ ընթերցողներն բաստամանցին խաւրելով, կը բաւականանալու հակիրճ ամփոփումով:

1. Էջմիածին կը գտնուի ըստ Բաստամանցի հետեւեալ թուերն (հին թուարկութեամբ). թ. 488, 489, 490, 492, 749, օրինակ մ'ալ Սիոդի Մատենադարանին մէջ: Ասոնցն ամենն հնագյնն է թ. 492, յամէ 1295:

2. Վենետիկ՝ Միփթարեանց քով՝ թ. 1237, որ ըստ Հ. Ամիշ. 1184էն՝ իրանին իսկ Միփթարայ ձեռքէն: Բաց ասկից թ. 214, 368, 434, 451, 590, 993, 1449 եւն:

3. Վենետիկ՝ Միփթարեանց քով՝ թ. 205, որ կը համապատասխանէ Էջմիածնի թ. 492ին: Վերջինը սաացած է նաև թ. 579, 581:

4. Մակուա՝ Լազարեան շեմաբանը:
5. Պարիս՝ Ազգ. Մատենադարանն, թ. 55, 111, 103, 104:

6. Բերլին՝ Արքունական Մատ. թ. 56:

Մատնաւոր անձանց օրինակներն. ա. Կարապետ Ալմայիսայի եպիսկոպոսին. բ. Սարգիս եպի. Զալալեանցի:

Կարեւորագոյներն Եջմ. թ. 492 եւ Կարապետ Ալմայիսայի ձեռագիւներն են:

Բ. Ձեւուրոց բանակուլիւնն եւ իշխանութիւնն (p. 58—62): Այս ծանօթ ձեռագիւները կարելի է երկու խմբի բաժնենել.

ա. Խումբ, որուն ներկայացուցիչն են Էջմիածնի թ. 490 եւ 492:

բ. Խումբ, որուն առկ կ'երթան միւս ձեռագիւրը:

Այսպիսի դասաւորութիւն հարկ է ընել նկատելով յատկապէս արտաքին յօրինուածութիւն, որով կը ցանազանակի իրարմէ Զեռագիւրը: Ա. Խոմբի Ենուագիւրը բնագիւն կրկնին մաս կամ գրոց կը բաժնեն 1 կանոնին կամ էլեղանին, եւ 2. Աներանին կամ առաջնուն, երկու գրքերն ալ իրենց յատուկ գիւտագրութեամբ: Այս խումբն ամէնէն հնագյն բնագիւն կը ներկայացընեւ ուր չկայ տակարձն նիւթոց յօրինուածութիւն եւ գլխոց կարդն դործածուած աղբերց համեմատ կ'ը յաջորդէ, ասկէ նիւթն ալ այսպէս դասաւորուած է եւ ուսումնակիրուած, ինչպէս աղբերներու մէջ էին:

Այս պարզապէս կերպական բաժանումը կանոնական եւ աշխարհական իրաւունքի, գյուղակիւն ըստն թ. Խմբին մէջ: Հայ բռմանգակ Դաստիառակիւլը մէկ գիւրը է, գլխակարգութիւնն ալ ըստ այս անդրդհատ կ'ընթանայ: Բաց ասկից մունաւած է նաև Նիւթոց ներքին յօրինուածութիւն մը: Այս պատճառաւ թ. Խումբը առաջնոյն հանդէպ կը մատնէ յայտ-